

М. ЛУКОМСЬКИЙ

**ТИСЯЧОЛІТТЯ
УКРАЇНСЬКОЇ ПРАВОСЛАВНОЇ ЦЕРКВИ**

Видавнича Спілка Екклесія

ВІННІЦЕГ

— 1983 —

КАНАДА



Накладом Головного Ювілейного Комітету
Тисячоліття Хрещення України
у Св. Православну Віру.

М. ЛУКОМСЬКИЙ

ТИСЯЧОЛІТТЯ

УКРАЇНСЬКОЇ ПРАВОСЛАВНОЇ ЦЕРКВИ

Великий Князь Київський Володимир скликав державну раду. Треба було обдумати та обговорити дуже важне питання: чи приймати нову віру, і яку саме. І тут київські бояри та старійшини дали своєму князеві розумну і практичну пораду:

„Як хочеш, княже, дізнатися правди, то вишли мудрих мужів, нехай придивляться кожній вірі”.

Згідно з цією порадою Князь Володимир вислав послів, які відвідали різні країни, а вернувшись, зложили звіт князеві та боярській державній раді.

Найбільше враження на послів зробило богослуження в грецькій церкві, по всій правдоподібності, в Константинополі. „Не знали ми, чи ми на землі, чи на небі, бо на землі нема такого виду і такої краси, і не вміємо того оповісти, але знаємо, що там Бог перебуває з людьми, і тої краси не можемо забути”.

Варто звернути увагу на ці слова, що були сказані майже тисячу років тому назад. З цих слів видно, що душі наших предків були дуже вразливі на красу. Слово „краса” уживається в цім реченні аж два рази.

Нам невідомо, наскільки княжі послі обзнайомилися з догматами християнської релігії, — зате ми знаємо з літопису, що ці „мудрі мужі” (а може і сам літописець) відчували в душі, що там, де є краса, „Бог перебуває з людьми”. Їх полонила краса православного богослуження.

Перед тим послі звітували також і про інші релігії. В звіті про Римо-Католицьку Церкву вони теж ужили слово „краса”, але в інакший спосіб, ось так:

„Ходили ми до німців, бачили, як відправляють всякі Служби, але краси не бачили ми ніякої”. Хто з нас відві-

дував часом німецькі церкви, — дуже добре зрозуміє княжих послів.

Державна рада старців і бояр прихильно прийняли опінію послів. Бояри сказали князеві: „Якби лихий був грецький закон, не прийняла б його твоя баба Ольга, а вона була наймудріша з усіх людей”.

Володимир зробив остаточне рішення: „Підемо і приймемо хрещення”, — сказав він.

Гідним нашої уваги є те, що не було ніяких суперечок на тій нараді. Державна рада однозгідно прийняла і затвердила вибір нової віри, що його фактично зробили вже перед тим княжі послі.

Князь Володимир енергійно взявся поширювати нову віру. Скликали всіх людей з Києва до малої річки Почайни, в тім місці, де вона впадає до Дніпра, і там відбулося всенародне хрещення.

Не всюди пішла справа охрещення так легко і скоро, як в Києві. На далеких окраїнах величезної Київської Держави люди противилися і часом доходило до конфліктів, а навіть уживалося військової сили, як ось наприклад в Новгороді.

З цього приводу дехто осуджує князя Володимира, що він, мовляв, запроваджував християнську віру насильством.

Певна річ, що за нашими сучасними моральними правилами недобре є силою поширювати якусь релігію, і ніхто вже тепер цього не робить. Але в той час у світі були дещо інакші поняття і правила.

Осуджувати когось, що жив тисячу років тому назад, треба дуже обережно, а може навіть краще взагалі від цього стриматися. Михайло Грушевський пише, що цілком неправдоподібним є, щоби сам Володимир наказував уживати гострих репресій до противників нової віри.

І справді, хіба ж можливо, щоби Князь Володимир уживав драстичних і жорстоких засобів, коли він, після охрещення, навіть для злочинців і душолюбів скасував смертну кару, керуючись при тім гуманітарними та релігійними мотивами.

Ми, українці, повинні добре усвідомити собі, як далеко Князь Володимир у своїм законодавстві випередив усі культурні народи світу. Інші держави, в тім числі Ка-

нада, скасували смертну кару аж в наших часах, в 20-му столітті. А Володимир Святий — в 10-му столітті.

Я тут маю вирізку з газети „Edmonton Journal”; це є редакційна стаття (editorial). Тут пишеться про скасування смертної кари в Канаді, і про те, що це є знаменна подія в історії Канади, бо вона показує, що канадська нація вже є тепер на високому рівні духової культури.

Це дуже добре. Але... тисячу років після нас.

Українська нація осягнула цей високий ступінь духової культури десять століть тому.

Ми бачимо з цього, що Володимир Святий, з перспективи тисячі років, є великою постаттю не тільки в українській історії, але також в історії загально-людської культури, — а його канонізація нашою Церквою є зрозуміла і вповні оправдана.

Коли дивитися на справу примусового охрещення з практичної точки зору, то треба мати на увазі, що не завжди те, що зроблено під примусом, приносить злі наслідки. Буває і так, що накінець воно виходить на добре. Часом ми уживаємо примусу до своїх власних дітей для їхнього добра.

Ми знаємо з літописів, що Князь Володимир примушував бояр посилати своїх дітей до школи. Деякі батьки ставили опір, а матері плакали. Підчас науки в школах біля дверей стояв княжий дружинник, щоб учні не втікали.

Отже насправді шкільна освіта в той час організувалася під примусом, — але кому ж сьогодні прийде в голову осуджувати Князя Володимира за те, що він примусово запровадив перші школи в Україні? Навіть і в наших часах в багатьох державах існують закони про обов'язкове шкільне навчання. Отож і Володимир Великий запровадив на Україні-Русі обов'язкове шкільне навчання, — а також і обов'язкове хрещення.

Одно є цілком певне і не підлягає сумніву: Володимир Святий ставив на перше місце добро свого народу. Після довгих роздумувань, збирання інформацій та нарад з боярами, він прийшов до переконання, що прийняття християнської віри вийде на користь його народові. Він сподівався, що нова віра дасть нові сили і зміцнить його державу під кожним оглядом. Він був свідомий того, що

християнство в той час було ключем до цілої європейської цивілізації.

Сподівання Володимира здійснилися. Наслідком прийняття християнства в Україні-Русі був поступ та інтенсивний розвиток рівночасно в трьох ділянках культури: релігія, освіта, мистецтво.

Перші школи на українських землях були зорганізовані з наказу Володимира Великого після охрещення України.

Усі знані нам писані документи й книги (за єдиним винятком Влес-Книги) були написані після охрещення України.

Вплив християнської релігії на розвиток українського мистецтва був позитивний і дуже сильний. За доказами й прикладами не треба довго шукати. Вистачить оглянути фрески Софійського Собору в Києві або чудові дерев'яні церкви на Гуцульщині, — або послухати церковні композиції Бортнянського, Архангельського, Веделя, — що містять в собі неперевершену, попросту небесну красу.

Пригадаймо собі, які чутливі на красу були Володимирові послы, мудрі мужі.

Такими ми були і такими залишилися аж по нинішній день.

Деякі люди кажуть, що прийняття християнської релігії мало негативний вплив на розвиток українського народу. Вони твердять, що нова релігія поставила українську духовість під чужий, ворожий вплив, ослабила наш народ і згодом привела до втрати державності.

Теорія ця, хоч на перший погляд приманлива, насправді не має під собою добрих підстав; вона стоїть в суперечності з наявними історичними фактами.

Прихильники цієї теорії кажуть, що якби наш народ затримав свою передхристиянську, самобутню релігію, то вся історія наша пішла б іншим, кращим шляхом.

Розгляньмо цю справу спокійно, справедливо і без упереджень до одної чи другої сторони. Ми хочемо знати правду.

Можливо, а навіть дуже правдоподібно, що якби наші предки затримали свою стару релігію, то ця релігія на сьогодні була б вже добре розвинена, зорганізована, і стояла б в ряді великих релігій світу. Можливо також,

що це мало б позитивний вплив на розвиток нашого народу та на його історію.

Але — все це лише здогади.

Робити якісь висновки лише зі здогадів і припущень, — **це будувати на піску.**

Всякі дискусії навколо питання „що було б, якби...” — це лише інтелектуальна гімнастика, яка не дає нам ніякої реальної користі.

В своїх висновках і в своїм поступованню ми мусимо спиратися на **фактах.**

А ці факти, — добре знані всім і кожному, є ось такі:

1) Народи, що свого часу прийняли християнство, є сьогодні найкультурніші, найбагатші й найсильніші. Це є наявний факт, а не припущення чи здогади на тему „що було б, якби...”

2) Київська Держава (можна сказати, імперія) якраз після прийняття християнської віри мала найбільшу силу, найбільшу територію, багатство та найбільший міжнародний престиж, або, як наші предки називали, — славу.

Митрополит Іларіон (Київський) в XI ст. сказав у проповіді про тогочасну Київську Державу, що вона „знана і прославлена по всіх кінцях землі”. І так воно було. І можна знайти про це багато свідчень в історії, — якщо хтось хоче шукати.

Що ж до утрати нашої державності (250 років після охрещення), то вона мала дві причини, — і не треба аж великої мудрості, щоб ці причини розпізнати та зрозуміти.

Перша з них: постійні напади монгольських народів, що йшли зі Сходу на Європу.

Друга причина, ще гірша від першої, та ще страшніша в своїх наслідках, це боротьба своїх зі своїми, — міжусобні війни удільних князів.

Якраз саме Православна Церква та її провідники були цілком свідомі цих двох найбільших небезпек для нашої держави: наша Церква завжди і аж до наших часів молилася, щоб Господь охоронив нас „від нападів ворожих племен і міжусобиць князів”.

Митрополит Іларіон, якого ми всі так добре ще пам'ятаємо, написав історичну епопею „Наш бій за Дер-

жавність". Вже самий заголовок цього твору говорить сам за себе і за свого автора.

В своїй передмові Митрополит пише ось так: „Українська Православна Церква довгі віки працює і діє в повній єдності зі своїм народом і ніколи не переставала і не перестає молитися і активно діяти у всенародному бої за свою самостійну Державу”.

Обвинувачення Православної Церкви в тім, що вона нібито спричинилася до втрати нашої державності, — є несправедливе і безпідставне, та виглядає на неповажну пропаганду.

З перспективи тисячу років нам цікаво буде зробити оцінку вартості Української Православної Церкви для нашого народу — і для цілого людства.

Ця тема заслуговує на докладні і систематичні наукові дослідження, і можна сподіватися, що хтось з наших науковців (духовних чи світських) протягом наступних десяти років належно її опрацює.

В цій короткій доповіді ми можемо лише зробити кілька зауважень, порівнянь та висновків.

Щоб оцінити яку-небудь вартість, треба обов'язково порівняти її з іншими вартостями. Інакшого способу оцінки немає. Ми порівнюємо різні вартості з вартістю долара, фута або метра, кілограма і т.д.

Але духових вартостей ми не можемо зміряти метром, ані оцінити долларом. Можна лише порівняти їх з іншими духовими вартостями.

Тому приходить нам тут порівнювати Українську Православну Церкву з іншими церковно-релігійними організаціями.

Якщо таке порівняння випаде на некористь інших Церков, то це не значить, що ми вороже ставимося до них. Зовсім ні, — прикметою українського характеру є толерантність, а навіть прихильне ставлення до інших релігій.

З другої сторони, якщо історія виказує, що Українська Церква колись допустилася вчинків, незгідних з наукою Христа, — то нема ніякої потреби заперечувати або замовчувати історичних фактів.

„Бо немає людини, щоб жила і не согрішила”. А якщо нема такої людини, то тим самим і нема такої організації, щоб проіснувала тисячу років „і не согрішила”.

Якщо ми будемо замовчувати неприємні для нас історичні події, то інші люди поставлять їх на виду, і то в сильно перебільшеному вигляді й розмірі. Знайдуться і такі, що перебільшують їх вдесятеро.

Перед тим, як робити порівняння Української Церкви з іншими християнськими Церквами, треба вказати ясно на один очевидний факт, який мало коли береться під увагу.

Церква і релігія не є те саме. Церква, як установа, не завжди є така, як релігія, що вона її визнає. Зате Церква є завжди така, як люди, що до неї належать.

Цим пояснюється багато історичних подій, які на перший погляд видаються незрозумілими. Наприклад, православна і католицька релігії в своїй науці дуже подібні й близькі до себе. Але життєві практики цих обидвох Церков є цілком відмінні.

Українська Православна Церква в своїй тисячолітній історії поступала згідно з ідеалами Христової науки, отже теорія і практика в нашій Церкві завжди залишалися в повній гармонії.

Зате західні Церкви в минулих століттях (не тепер!) відходили далеко від Христових ідеалів, а навіть допускалися страшних масових злочинів.

Не будемо входити тут в деталі. Про ці деталі було б тяжко і неприємно говорити. Згадаємо тільки деякі загально знані історичні події, що відбувалися з благословення західних Церков, або навіть були ними організовані.

1) Хрестоносні походи. Практика цих походів, за опініями істориків, була ганьбою європейської цивілізації.

2) Інквізиція. Ця організація, витвір Римської Церкви, має на своїм сумлінню кілька мільйонів замучених і спалених на вогні людей, в тім числі кілька визначних реформаторів і науковців.

3) Варфоломеївська ніч. Протягом одного тижня французи-католики вирізали 70 тисяч французів-протестантів, — з благословення Римської Церкви та за згодою французького короля, — який після того дістав від Римського папи похвалу і золоту рожу, як символічний дарунок.

4) Спалювання відьом. Це вже практикувалося після реформації. Зі зміною релігії люди не змінилися. Були

навіть надруковані спеціальні підручники з інструкціями, як треба тортурувати відьму, щоби вона призналася, що вона справді відьма. Після того вже можна було її спалити „законним порядком”.

Одна з тих відьом, що згинули на вогні, була молоденька дівчина, яка перед тим врятувала свою батьківщину Францію від чужинецького поневолення, — Жанна Д'Арк.

5) Католицька Польща вже в наших часах зробила спробу примусового навернення на католицтво православних українців на Холмщині, — та уживала до цього варварських способів. Поляки розвалювали і палили церкви, били до каліцтва, арештували та вбивали православних людей, разом з їхніми священиками.

Все це діялося зовсім недавно, лише 40 років тому назад, і на це ще є багато свідків, — в тім числі наш Владика Митрополит Андрей, який в той час, ще молодий священик на Холмщині, відважно і мужньо боронив своїх вірних, незважаючи на свою власну небезпеку.

Коли говоримо про цю ганебну польську акцію на Холмщині, то треба зазначити, що Українська Греко-Католицька Церква в Галичині була рішучо проти цього навернення православних українців на католицтво. Митрополит Андрей Шептицький видав з цього приводу гострий протест, який польська державна влада зараз же сконфіскувала. Цей протест був виявом загальної опінії українського суспільства в Галичині. Це дуже добрий приклад на наше твердження, що „Церква є завжди така, як люди, що до неї належать.

Неприємно згадувати про всі ті страшні події, від інквізиції аж до польських погромів, — але якщо ми не порівнюємо нашої Церкви з іншими, ми ніколи не будемо знати її дійсної вартості. Тільки через порівняння нам стає ясным, що наша Церква не заплямила себе такими антихристиянськими діями.

Інквізиції наша Церква не мала. Науковців та відьом не палила на вогні. Хрестоносних походів не організувала.

Важним є не тільки те, що ми робимо, але і те, чого ми не робимо. В десятих заповідях, які Бог дав Мойсеєві, є накази в позитивній формі, але деякі заповіді висловлені в формі негативній. Не кради. Не вбивай. Під цим

оглядом Українська Православна Церква протягом тисячі років свого існування здобула собі незрівняно світлий і чистий рекорд. Вона може бути прикладом до наслідування для інших Церков і народів, — і в тім є вартість нашої Церкви для цілого людства і для загальнолюдської культури. Колись ще прийде час, що Українська Церква знайде собі в світі належну їй оцінку і признання.

Що ж доброго зробила наша Церква для свого власного народу?

В найтяжчих періодах нашої історії наша Церква дала духове об'єднання українського народ в одну цілість і тим зберегла його як націю.

Іван Власовський в своїй „Історії Церкви” пише: „З упадком державності Церква залишилася як єдина об'єднуюча народ Установа”.

Михайло Грушевський так пише про часи Богдана Хмельницького: „Православ'є в тім моменті було єдиною формою відпорності українського елементу в сфері культурно-національній”.

Опінії наших істориків ясні і не потребують коментарів.

Діяльність нашої Церкви на полі культури і освіти всім відома, і нема потреби наводити багато прикладів.

Нагадаємо тільки, що українські ченці в затишку своїх монастирів поклали основи нашої історичної науки. Більшість наших літописів написали православні монахи, — перший з них преподобний Нестор Літописець.

Культура і освіта, організована і плекана нашою Церквою, розходилася з України до сусідніх країн. В Києво-Могилянській Братській Колегії вчилося багато чужинців з усіх країн Східної Європи.

Найбільше скористала з української освіти і науки Московщина. Найвизначніший російський історик В. Ключевський пише: „Західноруський чернець був першим провідником західної науки, покликаним в Москву”.

Але не тільки на Схід ішли впливи української церковно-релігійної культури.

Свого часу мені довелося багато разів оглядати чудове розмальовання старовинної католицької катедри в місті Плоцку в корінній Польщі, на захід від Варшави.

Ікони та орнаменти на стінах катедр були надзвичайно високої мистецької вартості. Від них, як то кажуть, не можна було відірвати очей.

Багато років пізніше, вже в Канаді, я випадково прочитав, що багато середньовічних костелів у Польщі було розмальовано українськими мистцями з Києва, — в тім числі була названа катедр в Плоцку.

Щойно тоді я пригадав собі і зрозумів, чому в тій катедрі майже не було статуй (я пригадую собі лише одну). Там були тільки ікони та декоративний розпис на стінах. Це ж український церковний стиль.

Так виглядає наша Церква в своїй тисячолітній історії.

Але ж Церква — це люди. Українська Церква — це українські люди...

Це ж наші предки, починаючи від тих „мудрих мужів”, що їздили по світі та „придивлялися кожній вірі”, та аж до наших дідів і бабів, батьків і матерів.

Це ж вони, ці наші предки, протягом тисячі років не тільки визнавали, але також практикували високі ідеали християнської віри: любов, добро і красу.

Вони донесли ці ідеали аж до наших днів — і передали їх нам.

Таке є значення і така є вартість Української Православної Церкви.

